

OAZE K' IK HEN DEN EERSTE PRIJS, KOOK MIJN MOEDER PAP MEE RIJS!

Deel III : Persoonlijke getuigenissen

Als ik heb den eerste prijs
Kookt mijn moeder, kookt mijn moeder,
Als ik heb den eerste prijs,
Kookt mijn moeder pap met rijst.

En wat doet mijn vader dan?
Koeken bakken, koeken bakken,
En wat doet mijn vader dan?
Koeken bakken in de pan!

"Prijsliedje"

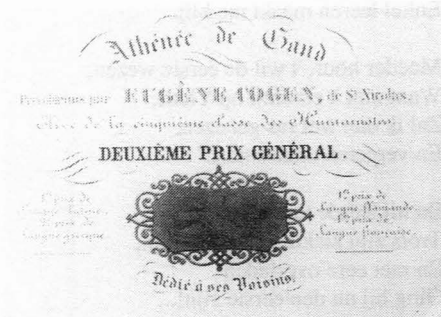
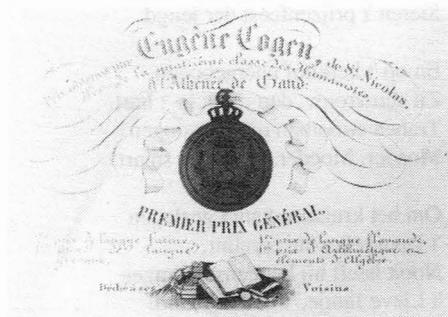
Het is plezierig vast te stellen welk een respons er kwam op de vraag naar primusherinneringen. Die vraag werd niet alleen in ons tijdschrift gesteld, maar kwam ook terecht in dagblad "Het Volk" en het heemkundig tijdschrift "Het Land van Rode", door het toedoen van ik weet niet welk toeval. Enfin, het gevolg was dat we overspoeld werden met tientallen brieven en telefoons, in zo'n mate zelfs dat ik op een bepaald ogenblik de stekker van de telefoon uitgetrokken heb om rustig verder te kunnen eten.

Al bij al heeft dit ons een ferme oogst aan getuigenissen, fotomateriaal, kaarten, gelegenheidsteksten, plaketten, linten, medailles, getuigschriften, enz... opgeleverd.

Wie geschreven of getelefoneerd heeft, laten we in de hier navolgende getuigenissen zijn of haar belevenissen in hun eigen woorden uiteenzetten. Zo is de taal directer, kleurrijker en blijft de "couleur locale" behouden. Zo brengen we ook een stukje "oral history" of gesproken geschiedenis. Aan iedereen werd duidelijk het opzet uitgelegd en gezegd dat er precies gepeild werd naar

Primus Victorine D'Hertog uit de Lindestraat te Ledeburg in 1893, leerling van stadsschool nr. 20. Met gouden medaille voor primus van alle Gentse scholen. Foto : Vander Sypt-Boute, Ateliers de pose au rezchaussé, Rue du Nord 5, Gand. (Verzameling E. Levis) Reproductie : Fotoburo Bodenghien.

Welstellende burgers lieten zelfs porceleinkaarten drukken om op te sturen naar vrienden en kennissen. Hier zo'n kaart van Eugène Cogen uit St.-Niklaas, II. aan het Koninklijk Atheneum op de Ottogracht te Gent. De afgebeelde medaille vermeldt : 16 Août 1849. De kaart was opgedragen aan zijn medeleerlingen. Lithografie F. & F. Gyselynck Gent. (Verz. Museum voor Volkskunde te Gent).

de volkse gebruiken rond het hele gebeuren, de "faits divers", "la petite histoire", het kleine leuke détail. Dat wij de sfeer, het tijdsbeeld wilden weer spiegeld zien, wat men nog aan materiaal bezat en of we het mochten gebruiken.

Omdat het gezegde : "Die gaat het nog ver brengen" relatief is aan milieu, sociale status, intellectueel niveau van de ouders, de wil of de onwil van de leerling en allerlei andere parameters, hebben wij eveneens geïnformeerd naar de latere beroepsloopbaan van onze primussen. De meest diverse niveaus werden bereikt, van gewone huisvrouw of arbeider tot senator.

Een zaak is zeker : het is mij opgevallen met welke immense vreugde nagenoeg al deze mensen over hun schooltijd vertelden. Ze haalden daarbij een pure brok jeugdsentiment naar de oppervlakte. Ikzelf heb er ook mijn lol aan gehad, want zijn knappe leerlingen niet de droom van elke onderwijzer?

HET EERELINT

"Jantje lief, waarom nog leeren?
't Is nu wel mijn jongen zoet,
Kom, hier zijn uw beste kleeren;
Kom, 't is buiten toch zoo goed!

Maar de zieke, overspannen,
Viel, nauw zegepralend neer;
Zijne droomen, zijne plannen,
't Knaapje zelf, niets was er meer.

't Zal u heelen, u versterken,
Want gij zijt zoo ziek, zoo moe,
Kom, hou nu wat op van werken,
Doe nu maar die boeken toe!"

- "Moeder, sprak hij, 'k voel me sterven.
Morgen geeft men 't eerelint.
O! slechts gij, die zult het erven,
Dat men 't op mijn grafje bindt."

- "Moeder lief, laat mij maar blijven,
'k Ben hier toch zoo goed en vrij,
Waarom mij naar buiten drijven?
Enkel leeren maakt me blij.

Zonneglansen, bloemengeuren,
Klokgebengel, kindervreugd,
Loovergroen en wimpelkleuren,
Sieren 't prijzenfeest der jeugd.

Moeder hoor, 't wil de eerste wezen,
Want met 't eerelint op 't hart,
Zal ik dan wel ras genezen,
En vergeten onze smart."

En op 't kerkhof neergebogen,
Zit een vrouw, den rouw in 't hart,
Tranen stroomen uit heur oogen,
Moeder, Moeder, welk een smart!

En hij leerde vastberaden,
Trots zijn ziekte, trots zijn pijn,
En met eere overladen
Ging hij nu den eerste zijn!...

Om het kruisken hangt geslagen
't Duurgekochte eerelint.
Nooit heeft hij het eens gedragen
't Lieve Jantje, 't moedig kind!

Dit levensdicht : "Het Eerelint", een smartlap van je welste, diepten we op uit "Aimé Bogaerts - Volledige werken - Kindergedichten, liederen en toneeltjes, socialistische zangen, en cantaten, toneelwerken en zangspelen". Uitgeefster : Sam. Maatsch. "Het Licht", 27, Lieven De Winnestraat, Gent. 1925. blz. 131/132. (Verzameling E. Levis).

Primus uit de oude doos met medaille, boeken en diploma. Anonieme studiofoto. (Historische Onderwijscollectie R.U.G.).

Gentse primus, einde 19de eeuw, met 2 eerste prijzen (witte linten) en het erelint met medaille (rood). Merkwaardig is dat de medaille niet aan een dun lint op de borst hangt, maar midden op een breed schouderlint genaaid is. Boven op de prijsboeken ligt de lauwerkroon. Fotograaf onbekend. Verzameling Eddy Levis.

"DE GEBUURTE HET ONDERSTE BOVEN"

Een knappe beschrijving van een primusviering geeft **Alexis Callant** ons in zijn boek "Fieke Tofus" uit 1935.

Alexis Callant is een volks schrijver, een fijn en minzaam waarnemer van Gent en zijn poortjesvolk. Hoewel hij soms als onderwijzer een beetje schoolmeesterachtig en zedenpreker wordt, zijn de meeste van zijn verhalen doorspekt met schilderachtige personages en een sappige Gentse taal, die echt de sfeer van de werkmanskoerkes, straatjes en citeetjes uit het begin van deze eeuw weergeeft. Wie meer wil weten over Alexis Callant leest er best "Ghendtsche Tydinghen" 1981, 10de jaargang p. 210-212 op na. Het is een schrijver die vooral voor Gentse folkloristen waard is herontdekt te worden.

Wij laten U een stukje uit hoofdstuk XXI proeven.

"De groote mare was over 't Pleintje geloopt; eerst bijna onmerkbaar gekropen, één woord met 'n keer, bedeesd; dan langzamerhand aanzwellend, aandik-kend, overweldigend. De jongens hadden ze uit de school meegebracht en het

Dat tijdens de geboortefeest op de Brugse Poort te Gent al eens de draak gestoken werd met de primussen, merken we op deze foto. De "Gaby's Vrienden" uit café "Gaby" hebben zich voor de buurtstoot uitgedost als schoolkinderen met hun meester. Vooraan drie "primussen" waarvan de middelste brave jongen aan zijn erelint een... "véloplakke" hangen heeft! (1e uiterst rechts : Francine Craeyvelt, 3e rij rechts : dhr. Craeyvelt). Café Gaby was gelegen op de hoek van de Hamerstraat en de Olijfstraat (Verzameling Eddy Levis).

aan de lucht verteld : Freedje Brant, van den schoenlapper, was primus!

(...)

Er zou "iets" gebeuren.

De gebuurtedeken, vergezeld van baljuw en knape, ging van huis tot huis; de knape droeg een lijnwaden beurs : ze zamelden.

Elke gebuur gaf hartelijk zijn "jonste" (1), nadat de deken het "geval" van het "modestig" (2) Freedje welsprekend had uiteengezet voor den zooveelsten keer, zonder één letter aan zijn rede te veranderen.

- Niemand is "veroblizeerd" (3); elk geeft naar beliefte... 'nen kluit van 5 cens of 100 frank - hij lachte; zijn gezellen idem - 't is alles welkom... Om u te bedanken in den naam van den deken, van de dekenin, van den baljuw en den knape en van heel 't gebuurte.

De knape hield de beurs open.

Baas Tofus liet zich niet pramen.

- Met plezier! zei hij; voor mij niet gelaten!

Zonder binnen te kijken schoof de deken voorbij Naardje's huis. Zij mochten

(1) Gift, geschenk : "Iemands jonste opnemen" gift of geschenk komen vragen (voor een liefdadig doel); "De gift is klein, maar de jonste is zoveel groter" : het is je gegund.

(2) Nederig

(3) Fr. : "obligé" : verplicht.

niet weten waarvan de buurt tot overloopen vol was.

Naardje en Meleke kenden toch reeds den verblijdenden uitslag van hun jongen.

- 'k Geloof, had de knaap vóór eenigen tijd verteld, dat ik misschien de medalie zal hebben; misschien, zulle!

- Als niets er tusschen komt!

- Bah, bah, onderbrak Meleke. Hij zat immers in al zijn klassen nummer één, altijd aan den kop.

- Onze hoofdmeester heeft iets er van laten waaien, een half wordeken. (...)

En op dien schoonen Zondagvoormiddag ging Naardje met zijn zoon, netjes "uitgeklopt" naar de prijsuitreiking; hij met een bolhoedje - de trots van Meleke - en met een spierwit halsbandje. 't Was precies een heerken. Hij wilde en zou "er bij" zijn, al had hij maar één been.

Pas waren ze eenige oogenblikken vertrokken, of er kwam wondere bedrijvigheid in de gebuurte; mannen en vrouwen druk in de weer.

- Hardi! (9) jongens! 't Moet schoon zijn! was het wachtwoord, dat in 't ronde vloog.

Overvloedige, kleurige papieren bloemen; bonte wimpels. Uit ieder raam puntte een vlaggestok en weldra wapperde en zong de vroolijke driekleur.

De vindingrijke versieringskunst en de oorspronkelijke schoonheidszin van de geburen werden erg op de proef gesteld.

- 't Moet iets grootsch, iets eenigs worden, zeiden die offerwillige menschen. Heel de stad zal komen zien.

Het oude Steurke, de rimpelige Virze Lantirre, het immer opgewekte Rozeke Schelpe, dat bijna niet meer uit de voeten kon, moesten onvermijdelijk hunnen "zeg" er over hebben.

- 'k Heb ik-ik hem naar den doop gedragen, onze primes!

En aldus nam Rozeke een straalken van de glorie voor zich.

De gevel van den schoenlapper werd met groen gesierd : een inval van Tors.

Men spande over de straat door elkander gevlochten gekleurde papierbanden : een zegepoort!

Hier en daar vierkante en lachte een leutig opschriftje boven een deur.

Een hartelijke wedijver!

Dolf liep met zijn potvertroost-mij ook druk in de weer. Hij was in "zijn hof" (5).

Het spandoek over de straat krijgen, van "'t Nijptangskén" (6) tot aan baas Tofus (7), was een lastige karwei; maar het kwam blakend van frischheid in de hoogte na eenige potvertroos-mij's, en het klaroende in de zonnige feestvlucht zijn groote openbaring.

(4) Fr. : "hardi" : stout, vermetel, niet beschaamd zijn.

(5) Hij was zeer gelukkig.

(6) Naam van een café.

(7) een kruidenier op 't pleintje.

Hulde Aan Onzen Primes

Cies Mastiek had het gepenseeld. Een artist zou het niet beter "aflappen". (8)
(...)

- Meer zwier, jongens!... Kransen laten doorhangen... sierlijke bocht... evenwicht in de festoenen... harmonie in strikken en linten... Ge haalt, potvermiele, eere van uw werk!

Ze luisterden gaarne naar de "hooge" woorden van den onbezorgden Tors; hij was wel "'n aardige draaier", (9) maar 't paste zoo innig met zijn persoon, en ze konden hem goed lijden.

Het Pleintje met zijn wimpelkoorden, waaronder men doorliep, zag er lokkend-frisch uit; er tintelde een heerlijke feeststemming overheen. Een windje, en 't was gelijk duizend zotte vlinderkens; een zegeboog, alsof een koning te verwachten was.

- Ze zijn daar! Ze zijn daar!

De manke kleine van Lode bracht hinkend het groote nieuws; meer dan een half uur had hij schildwacht gestaan.

En 't rumoerig Pleintje zweeg.

Omringd door een groep buurvrouwen wachtte Meleke.

De schoenlapper kwam met zijn gelauwerden zoon aangestapt. Boeken, armsvol; om den hals van Free een breed blauw lint, waaraan een zilveren eeremeetaal bengelde : de hoogste onderscheiding.

Nu was Naardje fier. En hoe kranig stond zijn hoedje! vond Meleke. Hij stak waarachtig de borst vooruit en keek de menschen aan gelijk nooit te voren.

Vandaag was hij koning en zijn jongen de kroonprins. Honderd elleboogmaten boven zijn nederig driepikkelken, zijn geurenden harsdraad, en boven den birgemeester! Een krachtgevoel, als van een vernieuwde jeugd.

- De vlaggen steken uit, Free. Zie 'n keer. Alleman is op de been!

- Moeder zal tevreden zijn, antwoordde de primus.

Ze werden verwelkomd door een daverend gejuich. Honderden handen wuifden hen tegen.

- Proficiat, Naardje!

- Proficiat, Freedje!

Rozeke Schelpe, met een bibberend kinneken, weende zachtjes; ze bracht nu en dan een voorschoottipken aan heur gezicht.

- 't Pakt mij zoo straf, dat ik het niet kan zeggen, schuifelde ze door heur schaar dtanden.

Een ernstige groep versperde nu het Pleintje : de deken, zwarte, lange jas, witte handschoenen; de statige dekenin, gelinte muts, witte handschoenen : de bal-

---

(8) Verrichten.

(9) Een rare.

Illustratie door Edmond van Offel.

juw, zwart jasje, witte handschoenen. Die zes breede, blanke handen vormden op sommige oogenblikken gelijk een zilveren gordel over de deftige kleedij. (...)

De deken nam zijn hoedje af; de baljuw ook.

Dubbele maneschijn.

Gemoedelijk vouwde de dekenin de handen op den deftigen buik, en haalde eens flink adem, in de blijde verwachting van wat gebeuren zou.

- Baljuw, houd eventjes mijn hoedje vast.

Stilte vol hartelijke spanning.

Nu ontrolde de deken een groot papier, met een driekleurlint getooid.

- De "dicht!" vezelde iemand.

Na deftig-gemeend zijn keel geruimd te hebben, las hij met ontroering,

bevende handen, trillende lippen, het volgende stuk, door hem eigenhoofdige bedacht en eigenhandig geschreven :

Mr.

"Mijnheer Frederik Brant, Met dezen dag, En blijde uren, komen Wij, in den Naem van onze geburten, Met Vreugden, En Blijdschap tot uwe Eere, dat wij u, mogen schenken, den wijn heeren..."

- Bravo, potvermiele! galmde Tors. Vivan Free!

- Vivan Free! echode de menigte.

- Zwijgen!... *Silence!* riep de baljuw en hij wenkte met de beide hoedjes, als om de stemmen te dempen.

- ..."wijn heeren, En wij hiere, zullen met iever vieren, met dezen Blijden dag, dat wij u Eenen schoonen Bloomtuyl geven mag.

- Waar is de boekee?... (10) Knape, geef den boekee!

- Vivan onze primus! brak het uit de ongeduldige menigte los.

Naardje knikte af en toe bevestigend en uit louter welbehagen wist hij schier niet, waar hij stond.

De deken stak zijn breede hand uit :

En gij zoon van Naardje Brant, rukt ons de hand.

't Was aandoenlijk! (...)

- Wel gesproken, potvertroost-mij! onderbrak Dolf vol overtuiging. Wel gesproken!

(10) Fr. : "bouquet" : boeket.

- *Sil...!* (11) verwittigde de baljuw weer.

- "...om dat *gij met Eenigte jaren met uwe dappere, En standvastige geleerdheid als werkmanskind...*

- Bravo, bravo! trompette Dolf weer.

- *Sil...!*

't Was nu de knape,

- "...*manskind zoude mogen Verheft worde, als Priemes, Van geheel ons Belge-land, uyt den Naem van onze Deken En dekenin En Baljue En al de geburren Profiesiea en dezen geleerde boeken*".

De geschokte dekenin pakte den primus vast en twee hartelijke zonen klonken.

Free werd er van rood. Zonderling, die dikke smaklippen op zijn wangen.

Een nieuw uitbundig gejuich, waarin alle stemmen klonken, bekrachtigde de ongedwongen omhelzing en de zoo schoone toespraak. (...)

De knape droeg de reuzenbloemenschoof naar het huis van den schoenlapper.

Meleke duwde wellustig heur hoofd er in. Wat een weelde van zoeten geur!

- 't Zijn rijke-menschen-bloemen, lachte ze.

Meneer Zan ontbrak niet in 't vreugdig gezelschap. Een splinternieuw woordenboek bracht hij aan zijn jongen vriend.

Glazekens werden geschonken op een wit-beamelaakte tafel uit het "Nijptangskens", in 't midden van 't Pleintje.

Naardje en Free, met een hart "gelijk een roggebrood", stieten met de geburen aan. Dat was nu de "wijn van eere", zooals de deken in zijn dicht nagenoeg geschreven en gelezen had; echte wijn, uit flesschen met rood-gelakte kurken en vergulde "etiketten". (...)

En na een laatste teugskens en een koeksken zei de gevierde jongen - op stil aanraden van zijn vader - dat hij "wreed" tevreden was over het zoo vriendelijk onthaal, dat hij al de geburen uit ganscher harte bedankte, en dat hij voorts zijn best zou doen, en dat...

- Hij kan het, verdeke! goed zeggen, onze primes! onderbrak Rozeke Schelpe en ze bemachtigde het laatste "bonbontje" (12) (...)

's Namiddags hield voor Naardje's deur een rijtuig stil. Een trompet, een bombardon, een klarinet stapten uit. Dit had Tors op touw gezet.

De gebuurte in opschudding. Muziek ter eere van den primus!

- Welgekomen! lachte de schoenlapper, speelt maar lustig, dat de stukken er af vliegen.

Een deuntje, twee deuntjes, een paar danskens, om al de gebuurtebeenen aan het wippen te brengen. Het danste weldra al door malkaar in wilde leute. (...)

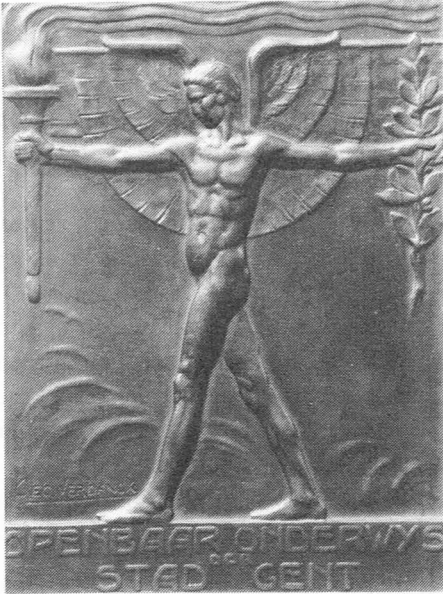
Leutig, ongebonden leven onder de kleurige wimpelkens.

En nadat door Meleke aan de muziekkunstenaars een warm, aromig potje kof-

---

(11) Fr. : "silence", stilte.

(12) Koekje.

Ereplaketa behaald door Michel Steels als verdienstelijk leerling aan de stedelijke Spanogheschool gedurende het schooljaar 1924-25. Michel Steels bracht het tot Kantonaal inspecteur, was auteur van het boek "Geschiedenis v.h. Stedelijk onderwijs te Gent" en tientallen artikels in dit tijdschrift (Verz. Mevr. Wwe. M. Steels).

fie was geschonken, werd de verheerlijking gesloten met het hartverheffende :
 "Waar kunnen wij toch beter zijn
 Dan bij onz' beste vrienden!"

En 't zong al mee, de kinders, de vrouwen, de mannen, de gevels en de vlaggen.
 (...)

Toen de avond viel, begonnen aan de huizen overal op de vensterborden, of soms rond de ramen, lichtjes te pinken, witte, roode, blauwe, die op de sombere gevels hier en daar blijde trillende strepen tooverden.

Een menschenstroom in de wijk.

Wat een leven en buitengewone rumoerigheid in de herbergen! Er waren "halve tonnekens" ten beste gegeven door de gebuurte; eentje in "'t Nijptangskens", eentje bij schele Mie, eentje in "'t Misverstand".

De primus werd met zijn ouders en eenige familieleden rondgeleid. Een zegetocht! Overal gulle gezichten en offerwilligheid zonder weerga. Niemand liet zich pramen om een liedje te zingen van op het verhoog naast de piano van schele Mie. (...)

Wanneer bijna al de lichtjes zich hadden doodgepinkt, werd van "naar huis gaan" gesproken. De mannen waren voos en volgedronken, de vrouwen dom gebabbeld en heesch gezongen."

Alexis Callant

EEN PRACHTIG FEEST OP DEN WIJK RABOT

De wijk Rabot is zondag laatst vereerd geworden met een prachtig feestje, ingericht door de mannen van onzen wijkclub en andere vrienden, ter eere van *het dochterken van onzen vriend Jan Coryn, die primus was in de stadsschool der IJskelderstraat.*

De eer was zooveel te grooter, omdat het een kind was van een armen vlasbewerker, die alles in 't werk had gesteld om zijn lieveling van de bron der wetenschap te laten genieten.

Vele kinderen der vlasbewerkers hebben niet het geluk om na twaalf jarigen ouderdom nog op de schoolbanken te mogen zitten, gezien het gering inkomen van den vader, en dikwijls wordt de fabriek de verblijfplaats dier ongelukkige kleinen, waar zij bovenmatigen arbeid moeten verrichten, ten koste hunner gezondheid, door de slechte inrichting onzer tegenwoordige maatschappij.

Hoevelen dier brave kinderen zijn reeds daardoor bezweken of voor hun leven lang ongelukkig, alleenlijk omdat zij te kort schieten aan lichaamskracht en onvoldoende voeding?

Gelukkiglijk zal dit nu niet het geval zijn met het dochterken van onzen vriend Jan Coryn, die als goede familie vader, alles in 't werk stelde om zijn kind een goed onderwijs te geven en zodoende het te onttrekken aan den geestdoodenden arbeid der vlasfabrieken.

Geen wonder dus, dat het kermis was op 't dorp en alle inwoners der Wilgestraat hunne huizen hadden versierd met groene guirlanden in papier en de roode en driekleurige vlaggen wapperden tusschen de groene, witte, gele en roode lampjes.

Welke schoone schakeering van kleuren in de Wilgestraat! Zondag geleet het langs dien kant een echte zee van menschen.

De geburen hadden het huis van onzen vriend Coryn gansch in 't groen gestoken, en het geleet waarachtig aan eene triomfpoort. In huis was het een echten bloemenhof van palmen en bloemenschoven, corbeilles, enz. met al de geschenken er bij der familie, geburen en van den wijkclub.

Wij zeggen het ronduit, de mannen van onzen wijkclub hebben niet geknield, en dit strekt hun tot eer.

Nevens den strijd voor het stoffelijke, vergeten zij ook dezen niet voor het geestelijke. "Exelsior" is steeds hunne leus en daarop mogen wij, sociaal-democraten, fier wezen.

Het spreekt van zelfs dat wij ook muziek hadden, en de mannen der Harmonie zorgden er voor, dat wij een goeden flikker konden slaan.

Onze kleine kleuters, met hunne schoone witte kleeckens en hunne drollige krullekopjes, waarvoor moeder gezorgd had, waren aan het springen met hun primusken en die spraken zelfs niet van slapen te gaan.

Wat een prachtig en aangenaam feestje, die ons nog lang in het geheugen zal

blijven en niet het minst van de vele vlasbewerkeren die langs daar wonen.

In naam onzer vakvereniging voegen wij onze gelukwenschen bij dezen van vrienden en kennissen aan de familie Coryn en hopen dat hun lieveling immer vooruitgang zal maken op gebied van onderwijs en nooit den voet zal moeten zetten in de vlasfabriek waar zoovelen hare kameraadjes de kiemen zullen opdoen van langdurige en ongeneesbare ziekten, door te vroeg afmattenden en ongezonde arbeid.

Hoe aandoenlijk heeft Karel Waeri het ongelukkig lot dier kleine slavinnetjes bezongen door het volgende gedichtje :

In de fabriek, waar 't meisje staat te slaven,

Den ganschen dag wordt zij dan nog bespat

Net als een paard, dat door het slijk moet draven.

Met stof en vocht besmeurd en druipend nat.

En na het werk, wanneer zij tot verzachting

Zich wast en kuischt wijl 't sluitingsklokje klept,

Kleeft nog aan haar de modder der verachting,

Van hen, voor wien zij pracht en rijkdom schept.

En nu, voor 't slot roepen wij onze leerzuchtige *Madeleine* moed en volharding toe om zich hooger op te werken aan de bron van wetenschap en onderwijs, die ten slotte zal ten goede komen aan de werkende klas waaruit zij gesproten is.

Amor

Verslag uit "VOORUIT" van 2 aug. 1911 p. 5 waarin Jan Samijn onder het pseudoniem "AMOR" de feesten beschrijft rond Madeleine, "het dochterken van Jan Corijn", een vlasbewerker van de wijk Rabot uit de Wilgestraat, omdat ze primus was in de Stadsschool der Yskelderstraat.

EEN TWEDE PRACHTIG FEESTJE VAN DE VLASBEWERKERS-VEREENIGING

Onze vakvereniging heeft dit jaar het geluk twee primussen te mogen vieren. Verleden week was het van Madeleine Coryn en deze week was het van Georges Nachez, die den eersten prijs van uitmuntenheid heeft bekomen in de hoogste klas der jongensschool, Geitenstraat.

Het bestuur der vlasbewerkerenvereniging had er dan ook gehouden eene schoone gerbe te koopen en eene prachtige encyclopedie van Vandale, om aan onzen kleinen maar verstandigen Georges te overhandigen.

De sekretaris, Jan Samyn, las, in naam zijner vereniging, den volgenden dicht af :

Beste Georges,

Evenals onze vakvereniging, - waarvan uw vader sinds lange jaren deelmaakt,

- aan Madeleine Coryn een geschenk heeft aangeboden, tot aanmoediging der studie, ter gelegenheid van den behaalden eersten prijs in hare school der IJskelderstraat, komen wij u ook eene gerbe aanbieden en eene schoone vlaamsche encyclopedie van Vandale, ter gelegenheid van uwen prijs van uitmuntendheid in de hoogste klas der Geitenstraat.

Zaterdag laatstleden bij mijn eerste bezoek ten uwent, bestatigde ik dat gij de eerste prijzen behaalde in de Nederlandsche taal, voor schoon schrijven, rekenen meetkunde, alsook den tweeden voor de Fransche taal. Terzelfdertijd bemerkte ik dat de scholieren uit uwe klas, of beter gezegd uwe schoolkameraadjes, hunne spaarcenten hadden weggelegd om u eene schoone gerbe te koopen uit erkentelijkheid en goeden omgang met hen.

Dit is een blijk van loffelijke aanmoediging waarop gij en uwe ouders mogen fier wezen, te meer omdat dit gedaan wordt van arme werkerskinderen.

Hadden wij de verleden week het genoeg een kind te mogen vereeren van een armen vlasbewerker, heden valt ons dit zelfde genoeg ten deel van een kind van een armen maar verstandigen bleeker, die samen met zijne brave echtgenoot alles in 't werk stelden om u een goed onderwijs te geven.

Uw vader is bleeker, en dit strekt hem zooveel te meer tot eer, daar de meesten onder de bleekers nog niet vatbaar zijn voor onze schoone organisatie, 't is ver van hen warm te maken en zich bezig te houden met het onderwijs.

't Is betreuenswaardig maar toch zoo.

Wij allen die hier voor u staan, beste Georges, zijn mannen die van in onze prilste jeugd de schoolbanken moesten verlaten op den ouderdom van 8, 9, 10 à 11 jaren, om in de ongezonde vlasfabrieken te gaan werken.

Wij hadden te dien tijde niet het geluk tot op 12, 13 en 14-jarigen ouderdom de school te mogen bezoeken, omdat de ellende in arme hutten zo vreeselijk heerschte en wij reeds met onze zwakke krachten het ellendig loon moesten aanvullen van vader.

Van vele kinderen is dit niet mee 't geval en daarover zijn wij, socialisten, fier. Sinds dien tijd is er heel wat gestreden geworden door ons voor de uitbreiding van onderwijs en meerdere beperking van vrouwen- en kinderarbeid.

Daarom is het een dubbele plicht voor u, beste Georges, uwe ouders steeds dankbaar te wezen voor hetgeen zij deden voor u op gebied van onderwijs, want wij zijn verzekerd dat gij steeds op hen zult mogen rekenen.

Moogt gij eenmaal het geluk hebben, door uwe studie en aanhoudende werkzaamheid op schoolgebied, binnen een achttal jaren als onderwijzer te passeeren, welke schoone rol zoudt gij niet vervullen in de tegenwoordige maatschappij.

Zooals uwe onderwijzers u hebben opgeleid tot een flinke verstandige jongen, zoo ook zoudt gij wederkeerig in dit geval verkeeren om als een verstandig man de kinderen te onderwijzen uit onze arme verdrukte klasse.

Denkt daar veel aan, beste Georges, en, moest het noodlot uwe ouders treffen

het niet te kunnen volhouden om u als onderwijzer te kunnen opleiden, gij zult dan ten minste een flinke werkman wezen door uw geoefend onderwijs.

Voorts op dien weg en na de vakantiedagen met dubbelen moed en iever aan 't werk voor de vollediging uwer studie, ten einde uwe brave ouders dezelfde liefde te vergelden die zij sedert ettelijke jaren voor u betoonden.

Maak van uwe schoolboeken uwe geliefkoosde huisvrienden en tracht ze goed te leeren kennen, zooals een goeden ambachtsman zijn gereedschap.

Door eigen studie kan men het ver brengen en van nu af moogt gij de hoop koesteren, dat gij nooit uwen voet zult moeten zetten in de vlasfabrieken, waar misschien later veel uwer schoolkameraadjes zullen moeten gaan werken door armoede en waar zij door ongezonden en afmattenden arbeid de prooi zullen worden van allerhande kwalen.

Luister dus goed naar onze raadgevingen, beste Georges, alsook naar deze welke gij ontvangen hebt van uwe onderwijzers, ouders en familie, en later zult gij ons dankbaar daarvoor wezen.

Vooruit dus op de baan van onderwijs en opvoeding, en eenmaal zullen wij het kind van den armen bleeker in onze armen mogen drukken als onderwijzer, die den fakkel der wetenschap hoog zal weten te houden voor de klasse waaruit hij gesproten is.

Wij sluiten dus onder den kreet :

Leve het onderwijs!

Leve de familie Nachez!!

Leve onze beste Georges!!!

Natuurlijk is er dan een goed glaasje gedronken door al de bestuursleden met de familie Nachez en schoone strijdliederen gezongen. De ouders van onzen kleinen Georges waren overgelukkig en niet het minst zijn grootvader en zijne grootmoeder.

Wij willen sluiten in de beste verwachtingen dat Georges de voetstappen zal volgen zijner tante, die ook onderwijzeres is geworden en waarop de werkende klasse mag fier wezen.

AMOR

Artikel uit "VOORUIT" van 11 aug. 1911 p. 5 over de huldiging van Georges Nachez, primus in stadsschool Geitstraat, door Jan Samijn, secretaris van de Socialistische vlasbewerkerbond. De vader van Georges, Jan, een vlasbreker, was lokaalhouder van de wijkclub van de Brugse Poort. Wie had toen gedacht dat "Georske" nog schepen van Gent zou worden en dat zijn naam vereeuwigd zou blijven in de Nationale Watersportbaan Georges Nachez. A.M.S.A.B. Gent (Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging).

1. Dhr. **Theo De Smet** wist zich te herinneren uit de eerste helft van de twintigerjaren toen hij nog in de Loodsenstraat op de Muide woonde dat er twee vrouwen die zowat bekendheid genoten in de buurt "rond gingen" om

geld in te zamelen om een geschenk te kopen. Er bestond daar toen nog geen dekenij doch er waren altijd wel een paar goede zielen te vinden om die inzameling te doen. Dan werd aan de ouders gevraagd wat de primus wou hebben en dat werd dan afgegeven. Er was een koets met een koppel paarden die hem of haar aan school ging afhalen. De primus werd dan "rond den teerlink" (een blokje om) gereden, zoals men zei, en stopte even bij alle mensen die iets gegeven hadden.

"Ik herinner mij nog dat wij de deur opengezet en de venster open geschoven hadden, zodat mijn zuster, die piano speelde, en ikzelf viool, ons zouden kunnen laten horen. Van zodra de primus in de straat kwam, begonnen we zo luid mogelijk de Brabançonne te spelen en we hadden er even veel lol aan als de primus zelf. Zo ging dat vroeger. En dat deden we niet alleen voor primussen, maar bijvoorbeeld ook voor een gedecoreerde die 25 jaar bij "Deejantien" (Textielbedrijf de Hemptinne op de Opgeëistenlaan) gewerkt had, en bij een zilveren of gouden bruiloft. De mensen hadden toen nog niet zoveel tijd om zich te vermaken en elke bijzondere gelegenheid werd dan ook aangegrepen om te vieren.

Om terug te komen op onze primus : die stalde dan alles uit voor het venster en de ouders nodigden iedereen die iets gegeven had uit voor een glaasje." Tot daar Dhr. De Smet.

2. Mevr. Yvonne Maes-De Poorter doet eveneens haar verhaal.

"Ik herinner me nog toen ik in het 6de leerjaar primus was (fig. 1), dat de kinderen van de klas "rond gegaan" waren om geld samen te leggen om mij een nécessaire" (tasje) met vijltjes, borstels en een schaar te kopen om de nagels te verzorgen. Ze hadden dat gekocht in een grote lederwinkel aan de overkant van Cinéma "Majestic" (thans P&C). Dat werd mij dan in de klas afgegeven. Als bedanking werd de hele klas gevraagd bij ons thuis in de Beukstraat nr. 60 (thans Yzendijkestraat nr. 56), een klein werkmanshuisje, op warme chocolademelk die mijn moeder klaargemaakt had met boterkoeken. In huis was daar geen plaats voor. We zaten allemaal als haringen in een ton op het kleine witgekalkte koertje op een stoel, tussen de veranda, de gemetste "regenbak", de W.C., de stal en het koolkot.

Ik heb ook nog verscheidene andere geschenken gekregen van mijn ouders, familie, burens enz... maar wat dat precies allemaal was kan ik mij niet zo goed meer herinneren.

Er was wel een nieuwe lederen boekentas, een houten pennendoos, je weet wel, in twee opendraaiende delen met schuifje bovenaan, een Japans verlakt doosje met drie geborduurde zakdoekjes en een passerdoos, maar er was nog meer. Er was dan natuurlijk ook nog de "prijsdelinge" in de "Vloamschen Theater" op 't St.-Baafsplein, waar iedereen afgeroepen werd, naar voor moest komen, buigen en dan trapjes af in de zaal bij een of andere juffrouw, directrice of inspec-

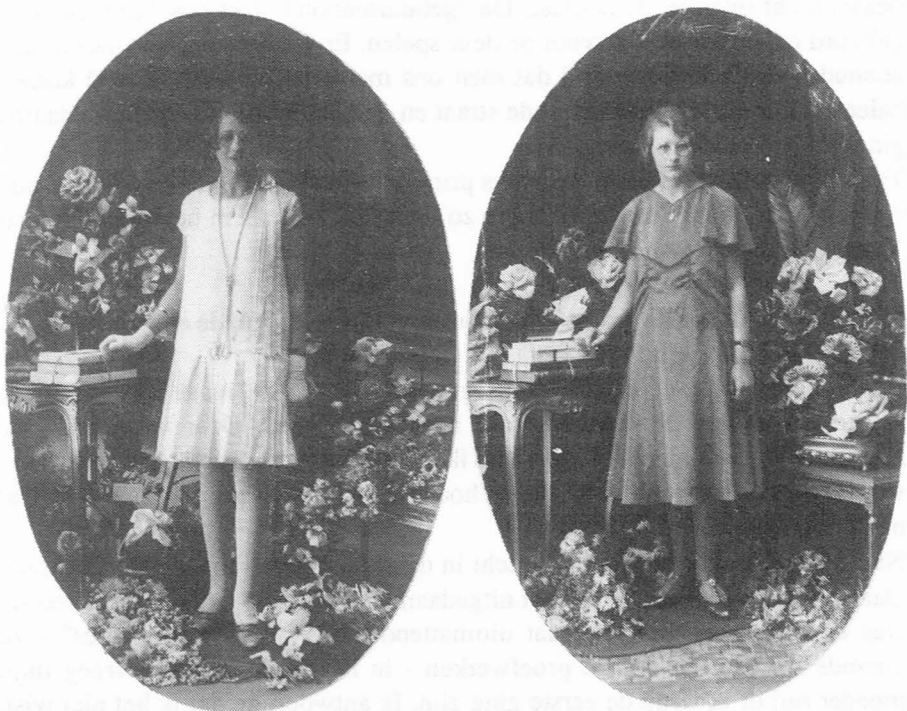

Fig. 1 en 2. Mevrouw Yvonne Maes-De Poorter, echtgenote Levis, moeder van de auteur als primus in 1928 (links) en 1930 (rechts), respectievelijk in het 6de en 8ste leerjaar van de stadsschool Sleepstraat. Foto Ch. Loones, Sluisstraat 4 Gent, (Familiearchief Eddy Levis).

teur om zijn prijs mocht komen. Ook de bijzondere prijzen voor Frans, wellevendheid enz..., waarvan ik er ook enkele gekregen had, werden daar dan overhandigd. Zulke plechtigheden werden steeds opgeluisterd met gezang. Daarvoor werd in de klas en in de zaal op school druk gerepeteerd en dan was er ook nog een "algemene repetitie" in het theater voor de eigenlijke prijsuitreiking. Deze plechtigheden waren wel leuk voor dezen die "van veure" waren maar als je aan het staartje bengelde mocht je voor hetzelfde geld komen groeten en dat was maar "schamelijk".

Het plezierigste was natuurlijk het feest dat door de "gebuurte" gevierd werd. De deken, de dekenin en de baljuw van "den gebuurtenbond" gingen dan van deur tot deur met een bus om een kleine gift voor de primus te vragen. De straat en het huis van de primus werden dan versierd, men hing plakaten of spandoeken met gelukwensen en vooral alles wat we gekregen hadden werd op tafels of schragen op het trottoir uitgesteld : de bloemen, het diploma, de boeken en vooral alle geschenken. Wij mochten daar dan bij staan, zo fier als een gieter om alle gelukwensen in ontvangst te nemen. Mijn "tentoonstelling" stond voor "den toebakwinkel" van mijn grootouders in de Populierstraat (nu Oost-Eeklo-

straat) recht over de Beukstraat. De "gebuurtenbond" had ook "een muziek" gehoord en dat kwam dan voor de deur spelen. Er werden nog wat toespraken gehouden en ik herinner mij dat men ons met een "voiture" (koets) komen halen is. We moesten dan eerst de straat en de buurte rond rijden en daarna ging het bij familie en kennissen.

Toen ik in het 8ste leerjaar nog eens primus werd (Fig. 2) was er ook wel nog een en ander, maar dat was bijlange zo feestelijk niet als in het 6de."Tot daar Yvonne Maes.

3. Achiël Desmet is suppoost in het Museum van Volkskunde en wilde ook aan ons zijn verhaal kwijt :

"In feite ben ik twee maal primus geweest. De eerste maal was het in de kleuterschool van de meisjesschool Elyseese Velden. Daar waren nl. drie klassen en in de derde klas aldaar was ik ook de beste, waarop ik daar gekroond werd met een bloemenkransje op het hoofd. De kinderen zongen daarop "Vivat onze primus."

Na de kleuterschool kwam ik terecht in de stadsschool van de Jozef II-straat. Daar heb ik dus de lagere school uitgedaan waarbij ik in iedere klas de eerste was en dit steeds met resultaat uitmuntendheid. Na de "composities" - zo noemde men in die tijd de proefwerken - in het zesde leerjaar, vroeg mijn moeder mij of ik terug de eerste ging zijn. Ik antwoordde dat ik het niet wist. Daarop trok mijn moeder met mij naar school om het te weten! Dit werd aldaar bevestigd door de heer Baudon, toenmalige directeur dezer school. Ikzelf had niet het minste benul van wat er gaande was. Gelukkig wist mijn moeder het en ze moest dus zeker schikkingen treffen.

Eerst was er de zoektocht bij verschillende huurhouders naar een open koets. Dit was geen sinecure, want U moet weten dat op die zaterdag voor de Gentse Feesten, telkens de "prijsuitdeling" plaats vond. Op die bewuste zaterdag werden ook heel veel huwelijken gesloten onder de werkende klasse. Na vele huurhouderijen afgedaan te hebben zonder resultaat, kwamen we via Mariakerke in Drongen terecht en dit alles te voet natuurlijk. Daar kregen we dan een koets "open spel" toegewezen.

Toen kwam dan de grote gebeurtenis op 20 juli 1929. 's Voormiddags moest ieder zesde leerjaar van de Gentse stadsscholen naar het Conservatorium gaan. De plechtigheid begon om 10 uur. Wanneer het de beurt was aan de stadsschool Jozef II-straat, moesten we een lied zingen waarna de naamafroeping plaats vond.

Als eerste primus moest ik mijn prijs afhalen bij de Heer Vandersteghen, destijds burgemeester van Gent. Hij wenste mij proficiat en zegde daarbij : "Doe zo verder mijn jongen." Na de prijsuitreiking moesten wij gezamenlijk het vaderlands lied zingen. Dit was het einde van het eerste gebeuren.

Nu pas begon ik te begrijpen waartoe die koets dienen moest. De prijs die ik al-

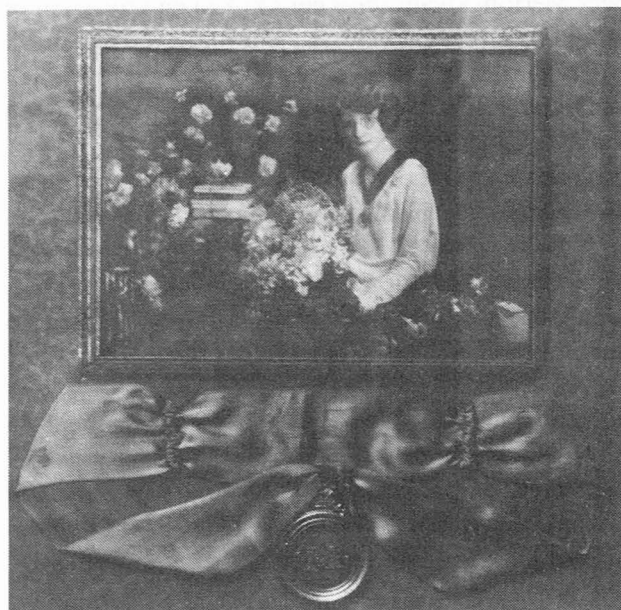

Fig. 3. Ingekaderd erelint met vergulde "Médaille d'Honneur" van primus Simone De Rudder van 14 juli 1930. Katholieke Gemeenteschool van Sint-Amandsberg/Gent in de voormalige Koningstraat, thans Doornakkerstraat. Foto Van der Sypt-Boute - Gand. (Verzameling Dhr. en Mevr. A. Van Eenaeme-De Rudder)

daar gekregen had was zeer groot en erg zwaar. Voor het middageten waren wij uitgenodigd door de patroon van mijn vader, de heer Jules Merlijn, de toenmalige voorzitter van de Gentse Bakkersbond. Na daar een feestmaal genoten te hebben, moesten we 's middags naar de Jozef II-straat van alle klassen van mijn school. Na de lagere klassen kwam ook het zesde leerjaar aan de beurt. Er was terug naamafroeping en als eerste met "uitmuntendheid" (90 %) was ik er weer bij. Ik kreeg terug een grote prijs met boeken. Er waren woordenboeken, een passerdoos en nog allerlei andere zaken. Laat ons nu zeggen dat ons "open spel" goed van pas kwam.

Daarop reden we naar huis. In die tijd woonde "n mijn ouders in een beluik " II huisjes". Toen we daar aankwamen stond aan de ingang van het beluik de eretafel met de erewijn en de geschenken door de geburen geschonken. Een speelkameraad uit het beluik, de heer Norbert Nicaise, las de "dicht" voor bij het schenken van de erewijn. Ondertussen speelde de grammofoon van de heer Jan Smet de "Brabançonne". Toen we onze woning moesten binnentreden moesten we onder een afdak van bloemen en lis door, dit ook door erkentelijkheid en fierheid der geburen daar aangebracht. Daar de Gentse Feesten toen begonnen waren en de arbeiders niet moesten werken, zo heeft men in het beluik acht dagen feest gevierd. Ik speelde 's avonds dan ook deuntjes op mijn accordeon. De pret was zo groot, dat er enkele waren die op hun kousen dansten!

Mijn vaders patroon, de heer Merlijn, kwam soms eens kijken en vroeg dan of er nog te drinken was, waarop hij dan een paar flessen jenever boven haalde. Ik moet ook nog vermelden dat ik op dinsdagavond een serenade gekregen heb van de harmonie van de Liberale Kring Wondelgemstraat. Bij mijn prijs op school stak ook een geschenk van voornoemde kring.

Ter toelichting : in de koets zaten, mijn moeder, mijn zuster, mijn meter en ik. Mijn vader moest werken, want in de bakkerij werken destijds was geen lolleke.

Nadat de Gentse Feesten gedaan waren en iedereen moest gaan werken, was het voor mij vakantie en vloog ik dan voor zes weken naar mijn grootouders op het platteland. De kleinen deugniet uit de Kerkstraat was van het toneel verdwenen."

En Achiël Desmet besluit zijn brief met de woorden : "Naar waarheid en geweten verhaald door een toemalige primus."

Na nog twee jaar "Begijnhof" (lagere Hoofdschool Dr. Decroly) volgde Achiël zijn vader in de bakkersstiel op. Een beroep dat hij van 1932 tot 1981 uitoefende. "49 jaar, "Eén jaar minder dan een halve eeuw!" zegt Achiël meewarig" Maar 't was een zware stiel."

4. Albrecht Slock bracht het in 1929 in de parochieschool van de Meulestede-steenweg tot primus in het zevende leerjaar. Het achtste leerjaar bestond bij hen niet.

"Ik heb nog altijd mijn gouden medaille, t.t.z. mijn vergulde koperen medaille met aan de voorkant de tekst : "Katholieke School Meulestede - 1929" en langs de andere kant : "Uitmuntenheid - Slock Albert".

Zoals het hoorde kreeg men in de parochiale kring op de Meulestede-steenweg na de prijsuitreiking op het podium van de toneelvereniging warme chocolademelk met koeken door de "dames" van het schoolcomiteit aangeboden. De "dames" waren de vrouwen van rijke industriëlen en notabelen uit de buurt die de school steunden. Een vorm van sponsoring avant la lettre. Van daar bracht de koets ons via een rondrit naar de Alkenstraat waar ik woonde. Het straatje is nu verdwenen na de afbraak van het huizenblok tussen de Meulestedebrug en het kerkje. Boven de deur hing het bord : "Leve Onze Primus" en een sliert papieren guirlandes. In de buurt had men een omhaling gedaan en de prijzen werden voor het venster gezet. Die bleven daar een week staan. Als bedanking werd er aan de milde schenkers een glas bier of "nen dreupel" aangeboden. Ik ben ook nog altijd in het bezit van de gelegenheidstoespraak die ter mijner ere afgelezen werd door een jongen uit de buurt".

Wij drukken hem hierbij af (fig. 4 & 4bis). "Later werd ik arbeider bij T.M.T. (Travail Mécanique de la Tôle) tot aan mijn opruststelling.

Beste Albert,

Ik ben gelukkig te en naam de geboren, hooft te mijn wensen van de grote onderscheiding welke ik heb te zien gevallen.

Verder acht jaar hebt ik mijn gewaakt, vlijtig gebaat. Vandaag heb ik de beoefening de medische van uitmuntendheid in de hand genomen.
Staat met mij te gelukkig gevoelen!

Wat moeten we braven ouders vinden zijn van ik!
Mijn naam mag dat in uw gediende en uit gediende hart verstaan van ik proficiet.
Mijn wensen dat al uw later lewend jaren in gelukkig leven magen als de van ik die dag.
Bewonderd dat ik heb dat ik in naam de gebuente wordt aange-
heten, als een leeuw van gongron-
heid jaren te en nu welk
Lang hoe over ik! Lang
aan over lewend ik!
Namens de Gebuente
Julien Dinnewet
Merelbeke, 16de Juli 1929

Fig. 4 en 4bis. Gelegenheidstoespraak voorgelezen door Julien Dinnewet op 16 juli 1929.

5. Mevr. **Albertina Coppens** was in 1930 primus in het 9de leerjaar van de O.L.V.-Presentatie te Ledeberg. Zij werd per rijtuig aan de school afgehaald en naar Gentbrugge gevoerd, waar haar ouders aan Merelbekestation in de Mellestraat 68 het kaartercafé "In Bottelaere en Munte" openhielden. De deur was versierd en aan de geburen werd een aperitief met koekjes aangeboden. Een kennis, een jongen uit het St.-Gregoriusinstituut had een gelegenheidstoespraak gemaakt die in het café voorgelezen werd. De burens hadden bloemen gekocht en enkelen een cadeautje.

Mevr. Coppens heeft niet verder mogen studeren en is ook niet mogen uit werken gaan ondanks het feit dat ze op een bureel kon beginnen. Ze is eigenlijk haar hele leven huisvrouw gebleven (fig.).

6. **Oscar De Coster** was in 1933 primus in het 6de leerjaar van de Stedelijke Lagere School Wasstraat aan de Dendermondse Steenweg (Dampoort).

"De prijsdeling van alle leerlingen van het 6de leerjaar ging door in de Koninklijke Opera te Gent. Daar werden we per school afgeroepen. We hebben daar een liedje gezongen en men speelde "den Brabançonne". Toen we buiten kwamen stonden er een hele rij "sjezen" in de Schouwburgstraat op hun primus te wachten. We zijn toen met schitterend weer - het was toen 9 juli - en veel bekijks tot op de Singemkouter te St.-Amandsberg gereden. Daar woonde ik. Vroeger had zoiets veel bekijks. Nu zouden ze al eens zeggen : "Wa veur nen onnozefirre es dadde?!" Onderweg kreeg ik van mijn oom en tante "nen boeke" rozen op de Antwerpse Steenweg.

Thuis was de familie uitgenodigd, alle nonkels en tantes, neven en nichten. Mijn pa was coiffeur achter zijn uren en hij was vroeger uitgescheiden. Ik weet nog dat we zo'n typische maaltijd met soep, aardappelen met erwten en wortelen met roastbeef en taart na kregen. Sommige familieleden drongen steeds weer aan van : "Zing eens een liedje" of "Zeg ne keer iets op!" Maar ik wou dat niet. Ik had daar een hekel aan, zo in het publiek iets te doen. Er waren ook nog gelegenheidstelegrams en cadeaus en er waren er hele rare bij, zoals een rookservies (!) Wat moest ik daar toen mee doen?

De week voor de prijsdeling is er iemand bij mijn ma gekomen van de dekenij om te vragen : "Madam, wa zoet hij willen?" En ik herinner me nog dat ik een platte zakhorloge gekregen heb die ten andere niet te lang meegegaan heeft en nog op de foto staat die we in de week daarna laten maken hebben in de studio van I. Bouquet te St.-Amandsberg (fig. 5).

Als je mij nu naar de algemene indruk van die dag vraagt zou ik zeggen : zeker niet de schoonste dag van mijn leven. Ik voelde mij heel bedeesd en onwennig, alhoewel toch een beetje fier, maar moeder, vader en grootmoeder waren nog veel fierder dan ik...

Wat nu mijn latere loopbaan in een notedop betreft : tot 1936 studeerde ik verder in het Laurentinstituut in de Onderstraat, waar ik het 7de, 8e en 9de leerjaar doorliep. Ik ben dan uitgescheiden en heb avondschool gevolgd en onder Achilles Mussche de Volkshogeschool doorlopen waar ik het diploma van nijverheidsboekhouder behaalde. Een beroep dat ik trouwens nooit uitoefende. Tijdens de oorlog volgde ik weeral avondcursus in de "English-Club" om Frans, Engels, Duits en wiskunde bij te werken. In 1942 kwam ik in dienst van het Rijksarbeidsambt, de voorloper van de Rijksdienst Voor Arbeidsvoorziening. In 1943 werd ik verplicht te werkgesteld in de Junkers Flugzeugfabriken in Koningsdal - Tranendal zeiden wij - een zijstraat van de Rooigemlaan. Daar moesten we 72 uur per week werken! Daar kreeg ik een opleiding als "draaijer"-metaalbewerker. Dan verplichtte men mij naar Duitsland te gaan werken, maar ik ben ondergedoken. In september 1944, bij de bevrijding ben ik terug begonnen bij de toenmalige R. V. A., als klerk, om via interne examens op te klimmen van bemiddelaar en bureauchef, naar bestuurschef waar ik uiteindelijk een reizende functie kreeg als inspecteur bij de dienst Alternatieve Tewerkstellingscircuits, zoals B.T.K. (Beperkt Tijdelijk Kader), derde arbeidscircuits, enz... Ook heb ik nog lesgever geweest aan beginnende bemiddelaars. Mijn dienst bracht mij respectievelijk in Gent, St.-Niklaas, Deinze, Brugge en Brussel.

Sinds 1976 ben ik op rust."

7. Mussche Georgette bezocht de stadsschool Carpentier op de Meulestedensteenweg te Gent, waar zij in 1934 primus was in het 6de leerjaar.

De prijsuitreiking greep plaats in "den theater" te Gent en wij verlieten de-

Fig. 5. Primus Oscar de Coster, primus uit het 6de leerjaar van de Stedelijke Lagere School Wasstraat te Gent. 9 juli 1933.

Foto Studio I. Bouquet St.-Amandsberg.
Verzameling Eddy Levis.

Fig. 8. Mevr. Georgia De Munter, primus in 1934 in de lagere school van Melle - Vogelhoek.

Reproductie : Fotoburo Bodenghien
Verzameling Eddy Levis.

ze met een stapel boeken, doch zonder medaille. Dat gaf men toen niet meer. Wij zijn met de auto teruggereden naar Langerbrugge, naar het café-logement "Metropool", dat mijn ouders toen uitbaatten. Daar hebben wij met de naaste familie een etentje gegeven, want mijn ouders kookten voor de Duitse monteurs die machines plaatsten in de papierfabriek van Langerbrugge en de centrale van Langerbrugge, die toen bij ons logeerden. Buren waren er niet en er is ook in de buurt niets speciaals gedaan voor mij. Men wist wel dat ik primus was, maar door het feit dat men te Langerbrugge hevig katholiek was, had men voor een primus van de "Geuzenschool" natuurlijk niets gedaan. Hier geen muziek, geen guirlandes, geen toespraken, geen geschenken van de burens. Mijn ouders hadden mij wel een cadeau gekocht maar wat dat precies was weet ik niet meer". Tot zover mevrouw Mussche.

Uit de "Orde der plechtigheid" blijkt dat de prijsuitreiking plaats had op zondag 8 juli 1934 "in den Koninklijken Franschen Schouwburg te 10 uur voormiddag". Er werd geopend met het lied "Oogsttijd", Tussen het uitreiken der prijzen door zong men "Le Ramier" en men eindigde als naar gewoonte zeer patriottisch met het Belgisch Volkslied (fig. 6).

<p>STAD GENT</p> <p>Lagere Meisjesscholen en Lagere Jongensscholen</p> <p>(Vierde Graad en Zesde Studiejaar)</p> <hr/> <p>PRIJSUITREIKING</p> <p>op ZONDAG 8 JULI 1934 te 10 uur voormiddag</p> <p>in den Koninklijken Franschen Schouwburg.</p> <hr/> <p>ORDE DER PLECHTIGHEID :</p> <ol style="list-style-type: none"> Oogstijld, woorden van Gernais Van Herreweghe — muziek van Adolff Hoefman. Uitreiking der prijzen, toegewezen aan de leerlingen der Lagere Meisjesscholen. Le Ramier, woorden van H. Minier — muziek van Ch. Haring. Uitreiking der prijzen, toegewezen aan de leerlingen der Lagere Jongensscholen. Belgisch Volkslied. <p><i>Flegel piano van het huis JUSTIN VAN HUYTE, Gondelerevplaats, 10 ————— Gent.</i></p>	<p>School Middelsteentorenweg Bestuurder: M. JANSSENS Mathias</p> <p>6^e Studiejaar (meisjes)</p> <p><i>Prijzen van uitmuntendheid.</i></p> <p>Mej. Mussche Georgette Mej. Van Hulse Aurora Van Ferviele Yvonne Verkinpe Suzanne</p> <p><i>1e Algemeene prijs.</i></p> <p>Mej. Van Houtte Simone</p> <p>6e Studiejaar (jongens)</p> <p><i>Prijzen van uitmuntendheid.</i></p> <p>M. Buysse André M. Helderweirdt Armand</p> <p><i>1e Algemeene prijs.</i></p> <p>M.M. Arnaud Gustaaf M.M. Veronck Joost Heysse Jeroom Van Hecke Jan Ossaens Jozef Van Pachtebeke Jaspard</p>
---	---

Fig. 6.

Een interessant sociaal gegeven dat nog tot ver in de vijftigerjaren zou doorwerken is de strenge scheiding als gevolg van de schoolstrijd die ikzelf nog aan den lijve ondervond. Als kind maakten wij geen onderscheid tussen vriendjes van de Stadsschool of van de Vrije School. Dat was iets wat ons toen ook niet bezig hield, maar katholieke ouders kwamen hun kinderen wel weghalen bij speelvriendjes van de Officiële School met de woorden : "Allez, naar huis gaa!".

Uiteindelijk werd Georgette Mussche verkoopster in de "SARMA" en nadien in de "NOPRI", twee gekende Gentse grootwarenhuizen.

8. Mevrouw **Simone Père** uit de Mimosastraat was van af het eerste toe en met het zesde leerjaar ononderbroken primus en werd om die reden in 1934 op 12-jarige leeftijd in de stadsschool van "'t Begijnhof" (Begijnhofdries) gevierd. Dit was in wezen een jongensschool, waar toen Dhr. De Moor directeur was. In de tuin stonden enkele paviljoenen voor de meisjes. De Gravin Johannastraat heette toen nog Froebelstraat.

"Ik weet dat men mij met een koets is komen afhalen aan "den Franschen theater" waar de prijsuitreiking doorging. Toen we aan ons huis kwamen, werd ons nog in de koets onder applaus "nen dreupel" aangeboden. Ik weet niet wat

er in was, maar 't was toch lekker! De buren hadden de deur versierd met een "glorietje" (>Fr. : gloriëtte>gloire : roem) een soort prieeltje met latjes en groen dat als zegeboog dienst moest doen. De muziekvereniging "De Schotten" van uit een café op de Rijnhovelaan kwam aan de deur "katoen geven". Dat hadden de buren natuurlijk geregeld. Aan het venster waren de gordijnen opzij geschoven en op een tafel binnen, stonden de cadeautjes : een gouden armband waarop "Simone" gegraveerd stond en een halssnoer met "breloque" (hangertje) en enkele boeketjes gemaakte bloemen. Ik heb slechts drie kleine fotootjes die een tante genomen heeft want als gewone werkmensen konden wij ons zelfs niet permitteren om bij de fotograaf te gaan."

9. René Rodriguez was eveneens in 1934 primus in het 6de leerjaar, maar dan in de parochieschool van het Heilig Kerst in de St.-Salvatorstraat. Deze school lag achter de gebouwen van Carels, naast de blinde muur.

"Daar behaalde ik de zilveren medaille en de prijs van uitmuntendheid. Op school kreeg ik een ereboekje zoals de renners tegenwoordig en een woordenboek van Van Daele. Ik heb het nog altijd en daar staat in geschreven : "Geachte Heer Bestuurder, vanwege Désiré De Grauwe, voor den werkzaamsten leerling Uwer school. Gansch genegen, (gehandtekend)". Dat deed de heer De Grauwe elk jaar en dat boek was dan voor de primus. Mijn vader had een open koets besteld. Het was de zaterdag voor de Gentse feesten en wij reden dwars door de stad. Het was heel goed weer en de mensen onderweg bleven staan om te "plakken" (applaudiseren) en te roepen. 't Was precies of ik minister was. We reden langs de Sleepstraat, het Sluizeken, de Oudburg, de Kraanlei, het St.-Michielsplein, het Ingelandgat en de Zwarte Zusterstraat om zo bij familie in de Wellingstraat te belanden. Daar "klapten" we wat en kregen we een "glazeke met een koekske". Ik kreeg daar zo een sierinktpot met een marmeren blad. Dan zijn we terug naar huis gereden. De "clou" was dat de hele straat versierd was. Mijn pa was coiffeur in de Korte Schipgracht. Dat was een straat in de thans afgebroken wijk van "den Briel" waar nu de nieuwe appartementen staan. Mijn vader had daar zo'n gek opschrift hangen : "Hier verjongt men" stond er op geschreven. Men had het hele straatje versierd met papieren vlaggetjes en omheen de deur was een "glorietje" gemaakt, zo'n soort portaaltje met timmerwerk, groen en slingers met daarop : "HULDE AAN ONZE PRIMUS". Toen het ding, dat in het smalle straatje nogal wat plaats innam, na enkele dagen nog niet afgebroken was, kwam de wijkagent bij mijn vader met de woorden : "Zeg, Alfons, ge meugt dat hier toch al beginnen afbreken, hij blijft toch gene primus, hein?!" Ik weet nog dat een meisje een gelegenheidstekst voorlas en de gebuurtenbond rond geweest was om mij een passersdoos te kopen. Mijn pa ging die dag met de mannen mee en mijn ma met de vrouwen van de gebuurte. Het was echt kermis tussen de kleine huisjes van "den Briel". In die tijd hing de gebuurte nog echt aaneen. Later, als er een brief moest

geschreven worden, kwamen ze nog allemaal bij mij. Je zag toen nog genegenheid. Ik had nooit gedacht dat de mensen U zo graag zagen.

Ik ben dan verder naar het St.-Jorisgesticht geweest (nu St.-Lievenscollege) tot het 10de leerjaar. Ik ben dan bediende geworden in het wisselkantoor Roosen, in de imposante herenwoning aan de Leie waar nu "Het Huis aan de Waterkant" is, in 't waterstraatje in de Lange Munt. Daar verving ik iemand die gemobiliseerd was. Nadien kwam ik bij de Kamer van Koophandel op de Kalandeberg om mijn loopbaan te beëindigen in de Kredietbank op de Kouter".

10. **Mevrouw Georgia De Munter** was primus in 1934 in de lagere school van Melle Vogelhoek bij de zusters Franciscanessen.

"Iedereen wist al op voorhand dat ik primus ging zijn. Mijn moeder had mij daarom al een wit zijden kleed gemaakt. Daar droeg ik dan witte kousen, witte handschoenen en "lacqué-schoenen" op. De prijsuitreiking op school zelf had weinig om het lijf. Moeder overste kwam met enkele zusters in de klas de prijzen uitdelen. We zaten toen in graadsklassen. Vooraleer echter aan deze ceremonie te beginnen, had zuster Joséphine mij buitengeropen en gezegd : "Alle prijzen komen eigenlijk U toe maar dat kan niet zijn, dan hebben de andere kinderen niets. We gaan dat een beetje verdelen." Ik kreeg alleen de prijs van uitmuntendheid en een gouden kroon met lauwerbladeren en bloemen (fig. 7). Ik weet nog dat ik "Was en strijk" kreeg en een kookboek. Eigenlijk was ik wel een beetje kwaad. De andere kinderen kregen de boeken die eigenlijk voor mij bestemd waren, zoals o.a. de prijs voor Godsdienst en de Davidsfonds prijs.

De mensen uit de buurt stonden mij voor de school met bloemen op te wachten. We zijn dan te voet naar huis gegaan, want de school was in dezelfde straat. Onze deur was met guirlandes versierd en ik kreeg er allerlei cadeaus aangeboden. Langs een omweg (mijn moeder) was men te weten gekomen wat ik zo allemaal zou gekregen hebben. Uiteindelijk werd het een paraplu, een handtas in slangevel, van mijn broer kreeg ik een fijn gouden ringetje en van een vriend een staande fotolijst. Aan huis werd ook de brief van de gemeente voorgelezen door Mathilde Bertin, de moeder van de latere senator Diegenant (fig. 9). Er was geen feest en geen etentje. Voor de rest was dat een dag zoals de andere. Mijn vader zei altijd : "Als ge goed leert, dat es maar 't spel".

Ik ging dan verder naar de Tweebrugstraat naar de O.L.V. beroepsschool. Daar volgde ik snit en naad op verzoek van mijn ouders en mocht ik onmiddellijk in het tweede jaar beginnen, omdat ik primus geweest was. Door de crisisperiode 1936-'38 moest ik noodgedwongen een job zoeken.

Zo kwam het dat ik op 16-jarige leeftijd in dienst ging als "femme de chambre" (kamermeisje) bij de familie de Pleis in een mooi herenhuis in het Ingelandgat nr. 4. (Het kwam onlangs in het nieuws doordat dieven in het leegstaande pand allerlei decoratieve elementen gestolen hadden) Daarna verhuisden ze naar het

Fig. 7. Eremedaille van de Lagere katholieke school van Melle Vogelhoek (zusters Franciscanessen) toegekend aan primus Georgia De Munter in 1934. De koperen medaille heeft een $\varnothing$ van 4 cm en draagt recto een gestrikte lauwerkrans met de naam van de primus. Verso de vermelding: "MELLE Vogelhoek 1934". Er is geen ontwerper vermeld. De medaille hangt aan een rood 3,5 cm breed lint. Foto: Fotoburo Bodenghien. Verzameling Eddy Levis.

"Puttenhof" te St.-Denijs-Westrem waar nu nog altijd het "Park Pleis" is. Daar was alles in het Frans te doen en het was voor mij een goede leerschool. Daar heb ik gewerkt tot 1939.

Toen de laatste mobilisatie begon, moest mijn vader als "oude krimper" - zo noemde men de oudste gemobiliseerde militairen - weer onder de wapens en was er geen kostwinner meer. Via een aankondiging in de krant ging ik mij aanbieden in het kasteel van Zwijnaarde bij de Della Failles. Thuis wou moeder daar niets van weten. "Niets van!" was haar reactie "Daar wordt ge maar misbruikt." Ik ben dan toch gegaan. Eerst een maand op proef en ik mocht beginnen als eerste "femme de chambre". Daar waren zes kinderen, waarvan de oudsten studeerden. Ik studeerde met hen mee en maakte dezelfde huiswerken en oefeningen als zij. De baron was daar ook burgemeester. Tijdens de oorlog ging al zijn personeel door de Duitsers opgeëist worden om naar Duitsland te gaan werken. Toen ik dat thuis al schreiend kwam vertellen, zei mijn vader al lachend: "'t Beste dat ge kunt doen is aan den tram gaan". En ik ben er me effectief gaan aanbieden met een voorspraak van de barones, en ik ben met een ingangsexamen geslaagd als ontvangster op de tram. Vader was kwaad, want hij had niet gedacht dat ik dat zou gedaan hebben. Ik ben dus drie jaar trambe-

skiedle dien 27 Juli 1914.

Liefste Georgia,

Dit was met een waar
gevoel van fierheid dat wij vernamen dat er in onze buurt
een Parnus was en na er over nagedacht te hebben waren
wij overtuigd dat het niemand anders dan uzo dan Georgia

En inderdaad enkele dagen
naar begin wij de bevestiging van ons vermoeden en het was
alsof dit bewijs de voltrekking was van een gelooft woord die wij
behoorden en waarom de verwachting ons reuvel vengde bevestigde alleen
het ons eigen kind of reuvel die deze schone onderscheiding bekomen

Wie van ons dikwiel met of
heeft niet gesproken een "Parnus", te zijn dat is te zeggen de uit-
verbreide waardig gaelt en als voorbeeld te dienen aan een gewone
school en aan een gewone omgeving! maar de weg om het die
heeft te greden is lang en moeilijk en onbegrijpbaar voor velen...
and van ons: "Bovendien eenal O.H.X. lande" Heten zijn geogen
sich venging uitbreiden.

En het is daarom dat wij fier zijn op onze uitbreiden die den
haar onvoldoende en gelingsrijkt aan hare ouders ons allen
herten veruoren heeft. We weten hoe ze schied reed en sterke help
is en als een liefdelief venging over hare klansen angre vengte.
We weten hoe ze op school volhardend wakte en in vengte, op letteren-
heid en duchtzaamheid al hare medelievengen overtoeft

En - Liefste Georgia is de
grote dag gekomen, die al en duchtzaamheid staat in ter been en
die de grootste voltrekking is, die zij aan uw ouders, die allen voor
te overblijven, heel geve. Zij gaat een nieuwe weg op, voltrekt
dat de hand en de greding die zij veruoren held en die de
heer vrent vengte zij uw vengte been zult bouwen.

Het is ons een vengte vengte
op dien dag mee overblijven te mogen overblijven en wij overblijven
te liefste Georgia, die vengte gredingen en vengte als vengte vengte
te wille vengte vengte

Hij vengte met vengte vengte dat
zij vengte vengte te een vengte vengte. immer dinge en om te
die vengte vengte te vengte vengte en vengte vengte vengte
heid te geven

Liefste Georgia, vengte vengte en op heft van vengte.

De Gebuurte.

Fig. 9. Gelegenheidstekst v.d. gebuurte voor Georgia De Munter (Verz. E. Levis).

diende geweest (fig. 10).

De zusters hadden mijn vader en mij ondertussen ook al eens ontboden om het volgende voorstel te doen: "Wij betalen de 4 jaar opleiding van Uw dochter als onderwijzeres, op voorwaarde dat ze na die vier jaar novice wordt, anders moeten de kosten terugbetaald worden..." Mijn vader noch ik hebben dit aanvaard. Hij zei: "Ik verkoop mijn dochter niet."

Van af haar huwelijk staat zij in de politiek, waarin zij reeds geruime tijd aan de basis werk verrichtte, bekend als Georgia Turf-De Munter. In 1965 zetelt ze voor de C.V.P. in het O.C.M.W. te Melle. In 1976 vervoegt ze de gemeenteraad. In 1973 overlijdt Minister van Staat Theo Lefèvre, waarna ze de eed aflegt als 6e vrouwelijke senator. Ze was ook commissielid voor Buitenlandse Zaken en Handel, Ontwikkelingssamenwerking en Landsverdediging. Ze volgde ook onderwijs en wetenschapsbeleid. Verder was ze nog betrokken bij de Bijzondere Commissie voor Parlementair Onderzoek i.v.m. de ordehandhaving en de privé-milities. In de Vlaamse Raad was ze lid van de Commissie Buitenlands Beleid, Taalbescherming en Taalbeheersing.

Nu is Mevr. Georgia Turf-De Munter op rust en gaat ze als Ere-Senator door het leven. Aan het begin van haar politieke carrière zei men: "Ze is begonnen

Fig. 10. De latere C.V.P.-senator Georgia Turf-De Munter als Gentse trambediende. Op de achterzijde van de foto staat : "Oorlogssouvenir januari 1944" (Familiearchief De Munter. Reproductie : Fotoburo Bodenghien. Verzameling Eddy Levis).

als "femme de chambre" en ik zie ze nog te eindigen als "femme de chambre". Het is nog zo uitgevallen ook.

11. Wie ook primus geweest is, is de ons waarschijnlijk allemaal bekende archivaris van de bibliotheek van het Koninklijk Verbond van Oostvlaamse Volkskundigen in het Museum voor Volkskunde op de Kraanlei te Gent, **Frans Van Bost**. Op eigen verzoek ben ik hem zelf weest interviewen op zijn vertrouwd terrein : 't Museetje.

- "Waar ben jij naar school geweest, Frans?"

- "In St.-Stefanus, dat is juist naast de St.-Stefanuskerk, de Augustijnenkerk. Je hebt daar zo'n grote poort - die school bestaat nu niet meer - waar St.-Stefanus boven staat."

- "In welk jaar was dat?"

- "In 1936"

- "En op school zelf, wat is er daar van plechtigheid geweest? Hoe is het daar heel precies aan toegegaan?"

- "Ik weet dat 14 dagen voor de prijsuitreiking de bestuurder van de school bij

mijn moeder thuis kwam, om te verwittigen dat ik de eerste was, en dat was dan om de nodige schikkingen te treffen met de gemeente enz... Dus ik wist al 14 dagen op voorhand dat ik primus was. En op school is dat dan gewoon een prijsuitreiking geworden, maar 'k heb wel een zilveren medaille gekregen met mijn naam en "Schooljaar 1935-36" ingegrift.

- "En op welke manier is U dat overhandigd?"

- "Gewoon bij de afroeping ben ik naar voor moeten gaan, en op de eerste rij - natuurlijk, 't was een katholieke school - zat daar een afgevaardigde van het bisdom en ge kent dat allemaal zo. Ik weet niet of het de mevrouw zelf was die de medaille betaald had die ze rond mijn nek gehangen heeft of iemand anders. Ze vroegen dat aan iemand van het steuncomiteit. Het kon ook de vertegenwoordiger van de bisschop geweest zijn, zo nauwkeurig weet ik het niet meer."

- "Heb je niets van liedjes, stukjes, toneeltjes of iets dergelijks moeten opvoeren?"

- "Ik heb zelf tijdens die prijsuitreiking het stuk moeten opvoeren van "De soldaat van Napoleon", "De pijp" : Dag oudje, smaakt het pijpje goed?" en dat het dan een pijp is van deze zijn vader die hij gekregen heeft. Zijn vader, die hij gered heeft op het slagveld van Waterloo. Ik heb het onlangs nog eens gehoord van "De pijp", op de radio, dat iemand zijn herinneringen ophaalde en zei : "Ik heb dat gespeeld of moeten voordragen." Eigenlijk was het een tweespraak."

- "Als de prijsdeling op school voorbij was, wat heb je dan gedaan?"

- "We zijn dan met een open koets door de gemeente van "den Briel" (Groenen Briel) gereden. Ik woonde op het St.-Vincentiusplein. Men heeft mij dan rond gereden, eerst naar mijn huis, daar kreeg ik dan bloemen, dan kreeg ik het geschenk van de gemeente - dat was een lederen boekentas - omdat ik nog verder ging leren, en daar heeft dan de ene of andere van de gemeente een speech afgestoken, ge kent dat allemaal, zo van : "Steekt hem omhuuge en loat hem valle" en dan hebben ze zo rond de gemeente gereden en in vier of vijf van die cafeetjes hebben ze gestopt "om het stof te blussen".

- "En de buurt, was die versierd, hadden ze daar iets speciaal gedaan?"

- "Wel, mijn vader zat daar ook zo'n beetje in 't comiteit, en die had op het bureau gezeten van Mazda in de Vlaanderenstraat, en die had er voor gezorgd dat wij de eerste gemeente waren die "a la giorno" verlicht was, "mee lampkes". Wij zijn feitelijk de eerste gemeente geweest die dat gedaan hebben. Mijn vader, door zijn werk, kon gemakkelijke voorwaarden krijgen en zij hebben dat dan gelanceerd. Dat waren lampjes van vroeger op de gemeentefeesten, maar op die dag hebben ze ook zo eens die lampjes uitgehangen. Mijn vader was op het moment van mijn primusviering al dood, maar ze hadden die lampjes nog. Ik zeg niet dat ze de hele gemeente volgehangen hebben, maar daar op de Briel hebben ze er een paar gehangen. Er waren er ook een paar die hun vlag uitgestoken hadden zoals op de gemeentefeesten."

- "Hebben ze geen muziek gespeeld?"

- "Dat niet, nee, op café wel. Dat ze daar de orgel doen draaien hebben. Er waren verschillende cafés met een "piano électrique".
- "En Uw huis zelf, was dat versierd; heb je zo een soort uitstalling gedaan van Uw cadeaus die ge gekregen hebt?"
- "Dat kan ik me niet herinneren. Ik weet niet of mijn moeder dat voor de venster gesteld heeft. Ik heb wel een paar bloemstruiken gekregen. Dat is wel mogelijk, want dat gebeurde altijd; die venster een beetje vrij maken en die "ransel" zal daar wel gestaan hebben, met de een of andere bloemenruiker."
- "Herinner je je niet zo een of ander "fait divers", zo'n aardigheidje waarvan je zegt : verdorie, dat was nu eens iets speciaal?"
- "Het enige wat ik me herinner is dat ik ook eens aan een glas bier mogen drinken heb, anders niet. Ge kent dat hein, ge komt bij de grote mensen, de school is gedaan!"
- "Was er een etentje?"
- "Neen, dat was er niet bij. Mijn moeder was weduwe met drie kinderen en zij kon niet met ons op restaurant gaan eten. Er was ook thuis geen koffie met koekjes of zowat."
- "Wat ik ook aan iedereen gevraagd heb is : als primus - de goede leerling - wat is er dan verder van U geworden? Waar zijt ge uiteindelijk beland, welk beroep heb je uitgeoefend?"
- "Gewoon arbeider."
- "Heb je dan niet verder gestudeerd?"
- "Ja, twee keer in de Holstraat. De eerste keer kreeg ik de "kiekhoest" en de school was onderbroken en de tweede keer was het een breuk geloof ik, maar toch weer 't een of 't ander, zodat ik mijn jaar niet kunnen uitdoen heb. Daarom ben ik maar gewoon gaan werken als lezer in de kartonkapperij, waar ze kartons maakten voor weefgetouwen met die gaatjes in. Daar heb ik vijf maanden gewerkt. (...) Dat was op de Martelaarslaan, bij Woedstadt en Schietse. Toen er sprake was van stempelen was mijn moeder al onmiddellijk naar de blinkfabriek van Rinskopf in de Ham. Ik mocht daar direct beginnen. Ik heb daar toch zeker een achttal maanden gewerkt. Daar was dan ook weer sprake van stempelen. Ja, '38-'39, juist voor de oorlog, toen was er ook veel werkloosheid. Maar mijn moeder had weer ander werk voor mij gevonden, in de brouwerij van "Vooruit" in de Dahliastraat, waar nu die garages zijn. Ik heb geen dag zonder werk gezeten! (...) Tot midden de oorlog ben ik daar gebleven. Toen er ook daar problemen begonnen te komen (men had toen te kort aan suiker in de brouwerij), en mijn "nonkel" begon toen in Oostende te werken. "Ge kunt daar goed Uwen boterham verdienen en ge krijgt daar goed te eten bij de Duitsers" zei hij, en daarom ben ik dan met hem meegetrokken als 16-17 jarige. Na de oorlog was ik bij Carels begonnen en werd ik hulpportier en hulpfreser. De werkbeurs stuurde mij daarna naar de "Puntfabriek". Daar heb ik het slecht gehad. Dat zwaar werk van die draden aan mijn handen, die pakken ijzerdraad

samenbinden. Daar heb ik mij opgewerkt tot matrijzenmaker. Dat moet zo al omtrent het jaar '70 geweest zijn. (...) Ik heb dan nog geprobeerd om avondschool te volgen maar het eerste jaar had ik mijn scheenbeen gesplet en de tweede keer deed men mij in ploegen werken. Door met tetra-chloor te werken kreeg ik "plekken" op mijn maag, maar voor al dat groot geld - dat was goed voor mijn collectie, al dat groot geld - ging ik mijn gezondheid niet doen fnuiken. Ik heb dan meegedaan voor het examen van nachtwaker aan de universiteit en ik was er door. Ik heb gewerkt op het terrein van "De Sterre", al die blokken daar.

- "En daar hebt ge Uw "fin de carrière" gehaald, en nu zijt g'op rust?"

- "Op rust?! (lacht) 'k Heb nog nooit zoveel werk gehad als nu!"

- "Juist, nu doet U het werk waarvan we U allemaal kennen. Dank U wel voor het interview."

EEN STAARTJE

Gezien de reusachtige respons op onze vraag naar primusgetuigenissen, komt er nog een staartje aan dit derde deel, dat oorspronkelijk al als sluitsuk bedoeld was. In het volgende nummer dus nog meer verhalen, maar dan in hoofdzaak van na 1936.

Eddy LEVIS
